

Zuzana Trávníčková, Petra Cibulková,
Radka Havlová, Vladimíra Knotková

Arktická politika Evropské unie v mezinárodním kontextu*

Abstrakt:

Po dlouhou dobu představovala Arktida v mezinárodních vztazích nepříliš významné téma. Dnes ovšem existuje řada důvodů, proč se o tuto oblast zajímat. V odborných i politických kruzích se hovoří o hledání, změně, formování nového arktického režimu. Svůj zájem o dění a vytváření pravidel v Arktidě už jasně vyjádřila i Evropská unie (v říjnu 2008 zveřejnil svou arktickou vizi Evropský parlament, v listopadu 2008 Komise a v prosinci 2009 Rada). Snaha vytvořit samostatnou arktickou politiku EU přichází v době, kdy své strategické dokumenty týkající se Severu představily tzv. pobřežní arktické státy (USA, Rusko, Kanada, Dánsko a Norsko). A jsou to právě pozice pěti arktických států, které vytvářejí limity a rámec pro budoucí arktickou politiku EU.

Klíčová slova:

Evropská unie, Arktida, teorie mezinárodních režimů, Arktická rada, životní prostředí, rybolov, Antarktida

V říjnu 2008 vyzval Evropský parlament Komisi, aby v arktických otázkách převzala aktivní roli a pokusila se otevřít jednání o smluvním režimu Arktidy po vzoru antarktického smluvního systému. O měsíc později, v listopadu 2008, vymezila Komise východiska a hlavní cíle arktické politiky EU. Pokusila se také získat pozorovatelský status v Arktické radě, což ale bylo v dubnu členskými státy Arktické rady 2009 odmítnuto. Deklarováním svých představ o budoucím uspořádání arktických záležitostí se Unie zařadila mezi aktéry, které v posledních letech zveřejnily své arktické vize a požadavky a daly tím jasně najevo svůj zájem podílet se na formování arktického režimu.

Cílem příspěvku je stručně charakterizovat současný arktický režim z pozice teorie mezinárodních režimů, stručně popsat dosavadní vývoj arktické politiky Evropské unie a vyhodnotit její další možný vývoj s přihlédnutím k možnostem Evropské unie a známým stanoviskům významných arktických států. Předmětem textu není arktická politika EU jako taková, ale její mezinárodní kontext. V první části je přiblížena teorie mezinárodních režimů, následně je charakterizována Arktida jako mezinárodní režim. Třetí část se věnuje vymezení aktérů,

* Tento článek vznikl díky částečné podpoře Výzkumného záměru Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze „Governance v kontextu globalizované společnosti a ekonomiky“ č. MSM6138439909.

kteří jsou schopni formovat arktický režim, a dále je shrnut dosavadní vývoj arktické politiky Evropské unie.

Stejně jako roste význam Arktidy v mezinárodních vztazích, roste i pozornost, kterou jí věnují badatelé, a roste počet monografií¹ a odborných článků, nabízejících různé pohledy na arktickou problematiku. Závratným tempem přibývají internetové zpravodajské servery, rozcestníky a blogy, zaměřené na Arktidu.² Zaostríme-li ovšem v široké škále arktických témat na arktickou politiku EU, zjistíme, že jde o zřejmou výjimku. Evropská unie projevuje systematický zájem o Arktidu teprve od podzimu 2008, poslední klíčový dokument k této otázce byl zveřejněn na konci roku 2009. To na jedné straně svědčí o vysoké aktuálnosti tématu.³ Na druhé straně ale badatele přímo vede k práci s primárními zdroji, neboť sekundární literatura je velice omezená.⁴ S ohledem na výše uvedené bude tento text vycházet z veřejných informací o vývoji v Arktidě, z mezinárodních smluv, dokumentů formálních i neformálních institucí, mnohostranné spolupráce, z jednostranných prohlášení aktérů (EU i arktických států). Odborná literatura bude použita víceméně jen v úvodní části, vymezující teorii mezinárodních režimů jako teoretické východisko pro uchopení tématu.

¹ K nejnovějším patří kniha Michaela Byerse *Who Owns the Arctic? Understanding Sovereignty Disputes in the North* (Vancouver: Douglas & McIntyre. 2010) a *The Future History of the Arctic* Charlese Emmersona (New York: PublicAffairs. 2010). K úvodnímu seznámení s arktickým režimem lze doporučit knihu Olava Schramma *International Cooperation and Arctic Governance: Regime Effectiveness and Northern Region Building* (New York: Routledge. 2007), díla Orana Younga *Creating Regimes: Arctic Accords and International Governance* (New York: Cornell University Press. 1998) a *Arctic Politics: Conflict and Cooperation in the Circumpolar North* (Arctic Visions) (Hanover: Dartmouth Publishing Group. 1992) nebo práce Evy Keskitalo, zejm. *Negotiating the Arctic: The Construction of an International Region* (New York: Routledge. 2004).

² BYERS, Michael. *Who Owns the Arctic?: Arctic Sovereignty and International Relations* [online]. 2010 [cit. 2010-05-05]. Dostupné z WWW: <<http://byers.typepad.com/arctic/>>, *GeoPolitics in the High North* [online]. 2010 [cit. 2010-05-06]. *Arctic strategy documents - The European Union and the Arctic region*. Dostupné z WWW: <http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=69&limitstart=4>, *The Arctic Governance Project: A Sustainable Future for the North* [online]. 2010 [cit. 2010-05-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.arcticgovernance.org/april-2010.156146.en.html>>.

³ Vzhledem k tomu, že arktický režim je nadmíru dynamický a téměř každý týden se objevují nové informace o prohlášeních nebo dohodách arktických států i dalších aktérů, vztahující se k oblasti Arktidy, považují autorky za významné uvést, že tento text zohledňuje stav problematiky k 7.5.2010.

⁴ Jedna z nejrozsáhlejších studií věnovaných evropskému vztahu k Arktidě, práce Adele Airoidi pro Severskou radu, byla vydána v dubnu 2008. AIROLDI, Adele. *The European Union and the Arctic: Policies and actions* [online]. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2008-729/at_download/publicationfile>. ISBN 978-92-893-1721-4. V listopadu 2009, krátce před zveřejněním zásadního dokumentu Rady k arktickým otázkám, byla zveřejněna práce Astrid Grindheim *The Scramble for the Arctic? A Discourse Analysis of Norway and the EU's Strategies Towards the European Arctic*. [online]. November 2009 [cit. 2010-05-05]. Fridtjof Nansens Institutt. Dostupné z WWW: <<http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R0909.pdf>>.

1. Teorie mezinárodních režimů

Teorie mezinárodních režimů se jeví jako ideální východisko pro analýzu Arktidy v mezinárodních vztazích a pro vyhodnocení role, kterou v tomto prostoru může zastávat Evropská unie. Dle rozšířené definice představují režimy „soubory implicitních nebo explicitních zásad, norem, pravidel a způsobů rozhodování, kolem kterých se sbíhají očekávání jednotlivých aktérů v dané oblasti mezinárodních vztahů“.⁵ Mezinárodní režimy mohou být synonymem pro praktickou aplikaci různých oblastí mezinárodních vztahů, zejména pak mezinárodního práva, politických, diplomatických, ekonomických a bezpečnostních vztahů mezi státy a zahraniční politiky států. Výzkum mezinárodních režimů v podstatě zahrnuje podmínky a způsob spolupráce mezi státy i mezi dalšími aktéry mezinárodních vztahů v určité oblasti. Teorie mezinárodních režimů výrazně rozšiřuje tradiční koncept mezinárodních organizací, neboť se zabývá i neformálními mezinárodními strukturami, které pojímá jako komplexní sociální instituce měnící se v čase.⁶ Někteří autoři zdůrazňují, že efektivita není přímo úměrná míře formalizovanosti daného mezinárodního režimu.⁷ V porovnání s formalizovanějšími a institucionalizovanějšími mezinárodními strukturami mohou mezinárodní režimy pružněji reagovat na změny mezinárodního prostředí a zejména na změny zájmů zúčastněných aktérů. Na druhou stranu však byl vysloven i předpoklad, že po ustavení mezinárodních režimů již bude obtížné je zcela „odstranit nebo dramaticky změnit jejich uspořádání“.⁸

Přístup teorií mezinárodních vztahů k mezinárodním režimům se liší. Realisté se zaměřují na úlohu moci a zájmů států při formování a udržování mezinárodních režimů. Kromě toho se zabývají otázkou, jak mezinárodní režim ovlivňuje rozložení moci v mezinárodním systému. Liberální tradice teorií mezinárodních vztahů chápe mezinárodní režimy jako nástroj, který snižuje nejistotu a podporuje spolupráci v mezinárodních vztazích.⁹ Konstruktivisté se zabývají zejména sociálními normami a identitami, které formování mezinárodního režimu ovlivňují a které jsou mezinárodním režimem ovlivňovány. Obdobně se liší i míra institucionalizace mezinárodních režimů, kterou zastánci jednotlivých teoretických směrů upřednostňují. Autorky článku si jsou vědomy odlišných přístupů jednotlivých teorií i přínosů, které pro analyzování problematiky utváření ark-

⁵ KRASNER, Stephen D. (ed.) *International Regimes*. Cornell University Press, 1983, str. 2.

⁶ Krasner, 1983.

⁷ Blíže viz PUCHALA Donald J., HOPKINS Raymond F. *International Regimes: Lessons from Inductive Analysis*. International Organization, Vol. 36, No. 2, *International Regimes* (Spring, 1982), str. 245-275; nebo Krasner, 1983.

⁸ KEOHANE Robert O., NYE Joseph S. *Power and interdependence: world politics in transition*. Little, Brown and Company. 1977. ISBN 0316489360.

⁹ HASENCLEVER Andreas, MAYER Peter, Rittberger Volker. *Theories of International Regimes*. Cambridge University Press. 2008. ISBN 978-0521598491.

tického mezinárodního režimu tyto odlišné přístupy mají. Tato stať však využívá primárně kombinace (neo)realistického a (neo)liberálního pohledu a zaměřuje se zejména na státy, jejich spolupráci a zájmy, právní vyjádření těchto zájmů a na Evropskou unii jako specifický typ aktéra. V menší míře se přihlíží k behaviorálnímu pojetí mezinárodních režimů, kdy jsou režimy vnímány jako subjektivní výsledek různých očekávání a odlišného pojetí oprávněného, vhodného nebo morálního chování.¹⁰

Vzhledem k tomu, že mezinárodní režimy se často vztahují pouze na určitou množinu aktérů mezinárodních vztahů, je nutno nejprve identifikovat příslušné aktéry. V případě Arktidy se jedná o tzv. arktické (pobřežní) státy, tj. Rusko, Kanadu, USA, Dánsko a Norsko. Následně můžeme analyzovat jejich zájmy a zapojení do vytváření, zachování nebo změny arktického mezinárodního režimu. Zároveň je však nutno zohlednit, jak se takto vytvářený mezinárodní režim odrazí v širším kontextu mezinárodních vztahů a jak na něj budou reagovat další aktéři (např. Evropská unie).¹¹ Mezinárodní režim totiž následně ovlivňuje chování zúčastněných i nezúčastněných stran. V případě Arktidy lze identifikovat několik obecných mezinárodních režimů, které se v této oblasti střetávají. Je tedy zapotřebí přihlídnout i k vzájemným interakcím různých mezinárodních režimů, či právních rámců, respektive k vytváření modelů v podobě systému, který vznikl na základě smlouvy o Antarktidě.

Dynamiku problematiky mezinárodních režimů lze ilustrovat na frekvenci diskusí k danému tématu v mezinárodních vztazích, primárně v oblasti mezinárodní politiky, ale i na vzniku nových mezinárodních smluv, vnitrostátní legislativy a činnosti mezinárodních organizací. Změny mezinárodních režimů souvisejí zejména se změnami mezinárodního systému jako takového, neboť řada mezinárodních režimů vznikla v kontextu studené války, ale i s měnícím se chápáním toho, kdo jsou relevantní aktéři mezinárodních vztahů a mezinárodních režimů. Lze tedy tvrdit, že problematika mezinárodních režimů je zásadním způsobem ovlivněna rostoucí komplexností mezinárodních (resp. globálních) vztahů a otázkou nového globálního řádu (global governance).

2. Arktida jako mezinárodní režim

Ve srovnání s Antarktidou stála Arktida v mezinárodních vztazích po dlouhou dobu stranou pozornosti. Současný mezinárodní režim Antarktidy má smluvní základ (bývá také označován jako ATS – Antarktický smluvní systém), vycházející ze Smlouvy o Antarktidě z roku 1959 (pro ČR závazná

¹⁰ Puchala and Hopkins, 1982.

¹¹ Autorky se v článku úmyslně nezaměřují na vztah mezi typem aktérů a výsledným mezinárodním režimem, a to ani z hlediska důsledků relativní velikosti jednotlivých arktických států.

od roku 1962).¹² I přes svou stručnost tento dokument vymezuje základní normy antarktického režimu – zmrazení územních nároků na Antarktidu (čl. III), využití Antarktidy pro mírové účely (čl. I) a zákaz jaderných výbuchů (čl. V), principy provádění vědeckého výzkumu (čl. II a III) a princip kontroly dodržování smlouvy (čl. VII a VIII). V roce 1991 na Smlouvu navázal Protokol o ochraně životního prostředí, nazývaný také Madridský protokol.¹³ V současné době platí desítky mezinárodních smluv, vytvářejících antarktický režim.

Pro arktickou oblast podobná úprava neplatí. Na rozdíl od Antarktidy (a také na rozdíl od Vesmíru, nebeských těles, volného moře a mořského dna za hranicí národní jurisdikce) nepředstavuje Arktida mezinárodní prostor. Označení “mezinárodní prostor” používají odborníci na mezinárodní právo pro oblasti, které nepodléhají jurisdikci konkrétního státu, jsou tzv. “společným dědictvím lidstva”, nikdo (žádný stát) si je nemůže přivlastnit a všichni mají právo na jejich využívání.¹⁴ I když Arktida není mezinárodním prostorem, existuje arktický režim, byť nemá smluvní základ.¹⁵ Přesněji, můžeme identifikovat několik mezinárodních režimů, regulujících různé problémové oblasti související s oblastí Arktidy – územní nároky na pevninské části i mořské dno, využívání arktických vod, ochranu životního prostředí, postavení původního obyvatelstva apod. V některých případech jde o režimy postavené na mezinárodních smlouvách,¹⁶

¹² Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 11. června 1962 č. 76/1962 Sb., o Smlouvě o Antarktidě.

¹³ Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 42/2005 Sb., o sjednání Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě.

¹⁴ ONDŘEJ, Jan. Právní režimy mezinárodních prostorů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2004. ISBN 80-86473-69-4.

¹⁵ Arktický režim nelze srovnávat s ATS, ale lze si představit případné prolínání arktických a antarktických institucí, o čemž svědčí společná schůzka Arktické rady a zástupců signatářů Smlouvy o Antarktidě. Viz Antarctic Treaty-Arctic Council Joint Meeting Washington Ministerial Declaration on the International Polar Year and Polar Science. Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs. [online]. 06.04.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/g/oes/rls/other/2009/121340.htm>>. United States Hosts 32nd Meeting of Antarctic Treaty Nations. Historic Antarctic Treaty, Arctic Council joint session launches meeting. America.gov [online]. 06.04.2009 State Department's Bureau of International Information Programs (IIP) [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.america.gov/st/energy-english/2009/April/20090406145613lcniirellep0.4059412.html>>.

¹⁶ Arktický režim, resp. specifické arktické režimy, jsou tvořeny desítkami mezinárodních smluv. Jde jak o smlouvy mnohostranné, tak o bilaterální dohody. Některé z nich mají obecnou povahu, jiné se úzce zaměřují na konkrétní problém. Mezi nejdůležitější prameny závazné úpravy patří např. Smlouva o ochraně ledních medvědů z 15. listopadu 1973 (jejími smluvními stranami jsou Kanada, Dánsko, Rusko, Norsko a USA), Úmluva o ochraně a zachování kožešinových tuleňů ze 7. července 1911 (USA, Velká Británie, Rusko, Japonsko), bilaterální dohoda mezi Ruskem a Kanadou o spolupráci v oblasti Arktidy a Severu z 18. června 1992 (navazující na starší bilaterální smlouvy z let 1984, 1987 a 1989), bilaterální dohoda o spolupráci mezi Kanadou a USA z 11. ledna 1988. Počtem smluvních stran nad ostatními smlouvami výrazně vyniká Smlouva o Špicberkách z 9. února 1920, kterou podepsalo téměř 40 států, včetně Československa (vyhlášena pod č. 160/1932 Sb.). Samostatnou kapitolu představují smlouvy a dohody týkající se rybolovu, např. dohoda mezi Islandem, Norskem a Ruskem z 15. května 1999, šestistranná dohoda (Rusko, USA, Polsko, Kanada, Japonsko, Jižní Korea) z roku 1994 o lovu tresky v Beringově moři, bilaterální dohody stanovující možné množství ulovených ryb mezi

v jiných spočívá jejich základ v méně formálních dohodách a jednostranných stanoviscích relevantních států.

Pokud jde o územní nároky na Arktidu, ty jsou posuzovány podle Úmluvy OSN o mořském právu (přijata 1982, platná od 1994, v současné době má 160 smluvních stran).¹⁷ Úmluva rozlišuje režim vod a mořského dna. Pro moře platí, že pobřežní stát může do vzdálenosti 200 námořních mil od svých pobřežních vod vymezit tzv. výlučnou ekonomickou zónu. Vzhledem k tomu, že výlučnou ekonomickou zónu lze vymezovat i od ostrovů, je v současné době několik ostrovů v severních vodách předmětem sporů o uplatnění svrchovanosti. Např. kanadsko-dánská smlouva z roku 1973 delimitovala námořní hranice mezi oběma státy, nicméně až do konce dubna 2010 ponechala nevyřešenou otázku suverenity nad Hansovým ostrovem, kterou si nárokovaly obě strany.¹⁸ Podobné teritoriální spory trvají i mezi Norskem, Dánskem a Islandem nebo Spojenými státy¹⁹ a Kanadou²⁰.

V případě mořského dna Úmluva přiznává pobřežnímu státu právo využívat tzv. kontinentální šelf, jehož šíře by zásadně neměla přesáhnout 200 námořních mil od pobřeží, výslovně ale definuje situace, kdy je možno tuto hranici překročit. S ohledem na předpokládané množství ropy, která se v podloží arktických vod nachází, je zřejmé, že se arktické státy (v užším pojetí zahrnující Rusko, Kanadu, USA, Dánsko a Norsko) této výjimky snaží využít. Nároky nad rámec stanovené hranice je možné vznést ke Komisi pro vymezení kontinentálního šelfu (CLCS),

Evropskou unií a Norskem a mezi jednotlivými arktickými státy. Zejména v oblasti ochrany životního prostředí jsou pro arktickou oblast významné smlouvy s regionálně neomezenou působností (např. Stockholmská úmluva o perzistentních organických polutantech z roku 2001, Úmluva o biologické rozmanitosti z roku 1992, Bonnská úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (1979), Dohoda o ochraně africko-euroasijských stěhovavých vodních ptáků (1995) a Ramsarská úmluva o mokřadech (1971).

¹⁷ Sdělení ministra zahraničních věcí č. 240/1996 Sb., o sjednání Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu.

¹⁸ Obě strany v průběhu více než 30 let trvajícího sporu vyjádřily svůj nárok na suverenitu nad ostrovy umístěním své státní vlajky - Dánsko v roce 1984 a Kanada v roce 2005. (EBINGER, Charles K.; ZAMBETAKIS, Evie. The geopolitics of Arctic melt. International Affairs. 2009, Vol. 85, Issue 6, str. 1215-1232, str. 1229).

¹⁹ V případě případného řešení teritoriálních nároků USA mechanismy nastavenými Úmluvou OSN o mořském právu je situace komplikovanější vzhledem k tomu, že USA nejsou smluvní stranou této úmluvy. V roce 1982 ji sice podepsaly, ale až dosud neratifikovaly. Problémem je zejména postoj Kongresu k omezením, která představují mezinárodní režimy obecně. (BORGERSON, Scott G. The National Interest and the Law of the Sea. Council Special Report : Council on Foreign Relations [online]. May 2009, No. 46, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.cfr.org/publication/19156/national_interest_and_the_law_of_the_sea.html?breadcrumb=%2Fpublication%2Fby_type%2Fspecial_report>).

²⁰ Velký zájem k sobě v současné době přitahuje společná americko-kanadská expedice, která by měla poskytnout podklady pro vyřešení překrývajících se nároků obou států na cca 21 tisíc km2 mořského dna v oblasti Beaufortova moře. GRIFFITHS, Sian. US-Canada Arctic border dispute key to maritime riches. [online]. BBC News 2.8.2010 [cit. 2010-08-22]. Dostupný z WWW: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-10834006>>.

zřízené na základě Úmluvy OSN o mořském právu.²¹ Jako první této možnosti v roce 2001 využilo Rusko, jehož nárok na 1,2 mil. km² arktických vod se odvíjel od interpretace, že podmořský terén je pokračováním sibiřského kontinentálního šelfu, tj. náleží k ruskému teritoriu.²² Komise v roce 2002 žádost o revizi odmítla s poukazem na nutnost doplnit vědecké podklady, které by tento nárok podpořily. Cílem silně medializované ruské expedice pod Severní pól v červenci 2007 bylo vyzvednout vzorky hornin z mořského dna²³, a zajistit tak podklady pro potvrzení ruských teritoriálních nároků v Arktidě, tj. prokázat geomorfologické pokračování ruské pevniny pod mořským šelfem a otevřít Rusku cestu k těžbě nerostného bohatství.²⁴

Podle geologických odhadů U.S. Geological Survey se pod arktickým oceánem skrývají nevyužité rezervy odhadované na 90 miliard barelů ropy a více než 1,7 bil. barelů plynu (celkově asi 22 procent nevyužitých světových zdrojů).²⁵ Podobné nároky na oblast Arktidy jako Rusko proto následně vznesly i další arktické státy. Kanadská expedice s cílem získat vědecké podklady probíhala v podstatě paralelně s ruskou.²⁶ Na uplatnění svých nároků se připravují i Norsko a Dánsko.²⁷

Do určité míry specifickou situaci představuje spor o využívání kontinentálního šelfu Špicberských ostrovů, resp. rozdíly v interpretaci Špicberské smlouvy z roku 1920. Tato smlouva stanovila suverenitu Norska nad ostrovy, ale ostatním signatářům poskytla rovné právo na využívání zdrojů souostroví. Zatímco podle Norska se právo rovného přístupu týká jen pevniny a teritoriálních vod, ostatní signatáři jej vztahují i na přilehlou ekonomickou zónu a kontinentální šelf. Špicberská smlouva a její ustanovení o právech signatářských států ostatně

²¹ Přehled uplatněných nároků viz Commission on the Limits of the Continental Shelf [online]. 30.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Submissions to the CLCS. Dostupné z WWW: <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm>.

²² LARUELLE, Marlene. Russia's Arctic Ambitions: Transforming the "Cost of Cold". Policy Brief: Institute for Security and Development Policy [online]. June 9, 2009, No.7, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2009_laurelle_russias-arctic-ambitions.pdf>, str. 1.

²³ Silné mediální pozornosti i vzhledem k umístění ruské státní vlajky na mořské dno se dostalo expedici, která z výše uvedeného vědeckého hlediska hrála marginální roli. Podstatnější v tomto ohledu byla vědecká expedice, která v květnu a červnu 2007 prováděla geologické a seismické testy. (BAEV, Pavel. Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole. Occasional Paper: The Jamestown Foundation [online]. October 2007, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-BaevRussiaArctic.pdf>>.

²⁴ Baev, 2007.

²⁵ NOPENS, Patrick. The Impact of Global Warming on the Geopolitics of the Arctic. A Historical Opportunity for Russia?. Security Policy Brief [online]. March 2010, No. 8, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.irri-kiib.be/papers/10/sec-gov/SPB-8_impact-global-warming.pdf>, str. 2.

²⁶ RIDDELL-DIXON, Elizabeth. Canada's Arctic Continental Shelf Extension: Debunking Myths. Policy Options [online]. September 2008, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.irpp.org/po/archive/sepo8/riddell-dixon.pdf>>.

²⁷ Nopens, str. 6.

podstatně rozšiřuje množinu aktérů zapojených do soupeření o Arktidu. Čína, Indie, Japonsko a Jižní Korea se jejím prostřednictvím zapojují do vědeckého výzkumu v oblasti.²⁸

Přes hlasité deklarování územních nároků, jsou tyto uplatňovány v rámci existujících mechanismů – státy mohou své požadavky uplatňovat u Komise pro vymezení kontinentálního šelfu a samozřejmě mohou o hranicích ve sporných oblastech uzavírat dohody (nejnověji byla taková dohoda uzavřena na konci dubna 2010 mezi Ruskem a Norskem,²⁹ vyjednávání o sporných nárocích v Lincolnově moři a o Hansův ostrov zahájily v březnu 2010 Kanada a Dánsko.³⁰

Nároky na mořské dno a v něm obsažené nerostné bohatství představují jen jednu z mnoha otázek, které jsou dnes ve vztahu k Arktidě kladeny. Jiným důležitým tématem je plavební využití arktických vod. Tání mořského ledu otevírá postupně možnosti plavit se po trasách v arktických vodách.³¹ To by mohlo znatelně zkrátit cesty z Evropy do oblastí Tichého oceánu, šetřit energii, snížit emise, podpořit obchod a oslabit tlak na hlavní transkontinentální plavební kanály. Na využití severní a severozápadní plavební cesty mají zájem nejen všichni hlavní aktéři zainteresovaní v arktické oblasti. Výše zmíněné zapojení Číny, Japonska a Jižní Koreje do výzkumu v oblasti je motivováno především možnostmi, které by představovalo otevření nových plavebních tras.³² A i v tomto případě již byly vzneseny nároky podle Úmluvy OSN o mořském právu – Kanada se snaží dosáhnout toho, aby severozápadní plavební cesta byla uznána jako součást jejích vnitřních vod a tedy plně podléhala její jurisdikci.³³ Kromě významných ekonomických úspor může ovšem otevření nové plavební cesty znamenat riziko a v zainteresovaných aktérech vyvolává obavy z kriminality a migrace v arktické oblasti.³⁴

Možné otevření severní a severozápadní cesty je způsobeno globálními změnami klimatu. Ty sice společně s technickým pokrokem otevírají nové možnosti

²⁸ Ebinger a Zambetakis, str. 1222-3.

²⁹ Russia and Norway Reach Accord on Barents Sea. [online]. The Arctic Governance project 27.4.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.arcticgovernance.org/russia-and-norway-reach-accord-on-barents-sea.4779097-156146.html>>.

³⁰ Canada and Denmark will try to solve decades long Arctic dispute. [online]. Arctic Focus 27.3.2010 [cit. 2010-05-06] Dostupné z WWW: <<http://arcticfocus.com/2010/03/27/canada-and-denmark-will-try-to-solve-decades-long-arctic-dispute/>>.

³¹ V létě 2008 proběhla médii zpráva, že dvě komerční německé lodě projely bez doprovodu ledoborců severní plavební cestou z ruského Vladivostoku do Nizozemí. (German ships successfully make "Arctic Passage". Reuters [online]. 12.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.reuters.com/article/idUSTRE58B01K20090912>>.

³² China prepares for an ice-free Arctic. SIPRI Insights on Peace and Security [online]. March 2010, 2, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf>>.

³³ Nopens, str. 6.

³⁴ Arctic Foreign Ministers in Canada. CPAC [online]. 29.3.2010, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.cpac.ca/forms/index.asp?dsp=template&act=view3&template_id=1313&lang=e>.

plavby a hospodářského využívání arktické oblasti, současně představují hrozbu pro unikátní arktický ekosystém. Dle zjištění Arktické rady z roku 2005 a následných měření americké Agentury pro ochranu životního prostředí (Environmental Protection Agency) z roku 2006 se teploty vzduchu v arktické oblasti zvyšují dvakrát rychleji ve srovnání s celosvětovým průměrem.³⁵ I když všechny dostupné údaje o dopadech klimatických změn čelí v současné době kritické kontrole a přehodnocování, je prokazatelné, že se tloušťka ledového pokrytí Severního ledového oceánu za posledních třicet let zmenšila o 40 procent.³⁶

Postavení původních obyvatel žijících v této nehostinné oblasti spolu s možnostmi a mezemi rybolovu a turismu v Arktidě patří mezi další významná „arktická témata“. Původní obyvatelé Arktidy jsou Inuité (rovněž Sámové či Nanukové dle oblasti, v níž žijí). Inuité obývají území na severu Grónska, Kanady, Spojených států (Aljašky) i Ruska. Tito původní obyvatelé jsou těžce postiženi klimatickými změnami v oblasti Arktidy – období lovu se v Arktidě zkracuje, tají ledy, inuitské vesnice se propadají a je tak celkově ohrožen tradiční způsob života původního obyvatelstva Arktidy. V roce 1993 byla v Grónsku podepsána Nuukská deklarace,³⁷ zaměřující se mimo jiné na ochranu zájmů původního obyvatelstva Arktidy. Na zvýšený zájem o arktickou oblast zareagoval v dubnu 2009 i Inuitský polární výbor (Inuit Circumpolar Council), zastupující inuitské obyvatelstvo výše uvedených čtyř zemí. Výbor zveřejnil Inuitskou deklaraci arktické suverenity, kterou se původní obyvatelstvo sice hlásí ke své příslušnosti k jednotlivým suverénním arktickým státům, ale zároveň zdůrazňuje, že nároky jednotlivých státních aktérů na využívání arktické oblasti musí být především řešeny ve spolupráci s původním obyvatelstvem a s ohledem na jejich práva.³⁸ Šest nevládních organizací, které se zabývají postavením původních obyvatel Arktidy, má stálý pozorovatelský status v Arktické radě.

Změna klimatu a tání arktického ledovce vytváří předpoklady pro celkové zvýšení aktivity v arktické oblasti, a to nejen z ekonomického hlediska. Další oblastí, na kterou se současná diskuse o Arktidě zaměřuje, je bezpečnostní režim v oblasti. Arktická oblast, hlavně pak Barentsovo moře, zaujímala během studené války důležité místo ve vojensko-bezpečnostních strategiích obou tehdejších

³⁵ United States Environmental Protection Agency : Climate Change - Health and Environmental Effects [online]. 8.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Polar Regions. Dostupné z WWW: <<http://www.epa.gov/climatechange/effects/polarregions.html#arctic>>.

³⁶ Růst ledovců způsoben globálním oteplováním. CEZ OKNO [online]. 13.9.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.cez-okno.net/clanok/rust-ledovcu-zpusoben-globalnim-oteptovanim>>.

³⁷ The Nuuk Declaration. Arctic Council [online]. 13.9.1993 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctic-council.org/filearchive/The%20Nuuk%20Declaration.pdf>>.

³⁸ Circumpolar Inuit Declaration on Arctic Sovereignty. Inuit Tapiriit Kanatami (ITK) [online]. April 2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.itk.ca/circumpolar-inuit-declaration-arctic-sovereignty>>.

velmocí, zejména v kontextu politiky zadržování a jaderného odstrašení.³⁹ Po skončení studené války se oslabil zájem udržovat v arktické oblasti významnější vojenskou přítomnost. Koncepční zahraničně politické a bezpečnostní dokumenty arktických států a jejich aktivity v několika posledních letech nicméně ukazují, že vojensko-bezpečnostní aspekty začínají v jejich arktických politikách hrát opět podstatnější roli. Kanada již představila konkrétní plán na vybudování výcvikového centra v Resolute Bay na severu země,⁴⁰ Rusko oznámilo obnovení aktivní přítomnosti ruských námořních sil v arktických vodách⁴¹ a dokument o základech ruské arktické politiky zveřejněný v březnu 2009 stanovil záměr vybudovat vojenské „arktické jednotky“.⁴² V souvislosti s uzavřením americké vojenské základny na Islandu v roce 2006 se zvýšilo i zapojení Severoatlantické aliance, která převzala střežení vzdušného prostoru Islandu.⁴³

Uvedené aktivity jednotlivých aktérů se nicméně omezují na oblasti vymezené jejich teritoriální suverenitou, přičemž se z jejich strany neprojevuje tendence změnit dosavadní rámec pro vzájemné vztahy v oblasti daný Úmluvou OSN o mořském právu. Iniciativy na vytvoření nového bezpečnostního režimu Arktidy odrážejícího změny, kterými oblast prochází, jsou proto spíše záležitostmi nestátních aktérů. Příkladem je konání Konference o bezjaderné zóně v Arktidě v srpnu 2009 v Kodani, uspořádané nevládními organizacemi z Dánska a Kanady. Jejím výsledkem byla výzva a doporučení zejména nejaderným arktickým zemím, aby ve spolupráci s USA a Ruskem iniciovaly jednání o bezjaderném statusu této oblasti.⁴⁴

³⁹ HUEBERT, Rob. The Newly Emerging Arctic Security Environment. Canadian Defence and Foreign Affairs Institute[online]. March 2010, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.cdfai.org/PDF/The%20Newly%20Emerging%20Arctic%20Security%20Environment.pdf>>, s. 2-3.

⁴⁰ Ebinger a Zambetakis, str. 1229

⁴¹ ZYSK, Katarzyna. Security Prospects in the High North: Geostrategic Thaw or Freeze. NATO Defence College [online]. May 2009 [cit. 2010-05-06]. Russian and the High North: Security and Defence Perspectives. Dostupné z WWW: <http://www.ndc.nato.int/download/publications/fp_07.pdf>.

⁴² Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike na period do 2020 goda i dalnejšuju perspektivu [online]. 18.9.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>>.

⁴³ INGMUNDARSON, Valur. Iceland's Post-American Security Policy, Russian Geopolitics and the Arctic Question. The RUSI Journal. August 2009, Vol. 154, No. 4, str. 74-80, str.75-77.

⁴⁴ Copenhagen conference calls for an Arctic Nuclear Weapon Free Zone. Arctic Security [online]. 19.1.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.arcticsecurity.org/?p=3>>. Bezpečnostní dimenze mezinárodních režimů, resp. bezpečnostní režimy jako takové, jsou velmi specifickou oblastí mezinárodních vztahů. Realistické teorie v této souvislosti zdůrazňují zejména existenci bezpečnostního dilematu a to, jak obtížné ve skutečnosti je bezpečnostního režimu dosáhnout v porovnání např. s režimy ekonomickými. Jervis, 1982 v této souvislosti poukazuje zejména na to, že v bezpečnostních otázkách je konkurence i nejistota ohledně konání ostatních zúčastněných aktérů výrazně větší. Lze tedy tvrdit, že právě v bezpečnostní dimenzi může být v konečném důsledku vytváření arktického mezinárodního režimu nejobtížnější. Bezpečnostní dimenze je dále zmíněna i v části věnované postojům jednotlivých aktérů.

3. Aktéři

Na regulaci a řešení jednotlivých otázek a tedy na tvorbě arktického režimu se v první řadě podílejí arktické státy. Jmenovitě uvedení arktických států záleží na tom, které ze tří obvyklých a možných vymezení Arktidy použijeme.⁴⁵ Dvě definice jsou postaveny na geografických kritériích a vymezují Arktidu jako oblast za polárním kruhem (tedy na sever od rovnoběžky 66° 33' severní šířky) nebo jako oblast na sever od pásma stromů. Třetí – klimatická definice – zahrnuje do Arktidy oblasti ve vyšších rovinách zeměpisné šířky, jejichž průměrná letní denní teplota nepřesahuje +10° C. Dánsko (Grónsko, Faerské ostrovy), Rusko, Norsko, Kanada a Spojené státy americké (Aljaška) vyhovují všem třem definicím (ve vztahu k Arktidě je označujeme jako tzv. pobřežní státy), druhé z nich dále odpovídá Švédsko a Finsko, podle klimatické definice bychom mezi arktické státy mohli zařadit i Island.

Ve skutečnosti se na správě arktické oblasti podílí všech osm uvedených států, i když výraznější vliv na její vytváření mají zejména pobřežní státy. V červnu 1991 schválily všechny arktické státy Deklaraci o ochraně životního prostředí Arktidy,⁴⁶ v září 1996 podepsali zástupci těchto osmi států v Ottawě deklaraci,⁴⁷ zakládající Arktickou radu. Rada představuje mezivládní fórum pro spolupráci arktických států a tematicky se zaměřuje především na otázky udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí arktické oblasti. Vypořádáváním územních nároků se Rada nezabývá a z postojů pěti pobřežních arktických států je zřejmé, že své nároky chtějí řešit mimo rámec Rady. V květnu 2008 podepsaly Dánsko, Rusko, Norsko, Kanada a Spojené státy americké v Ilulissat deklaraci,⁴⁸ v níž odkazují na platné mořské právo jako dostatečný a vhodný rámec pro stanovení svých práv a povinností v arktické oblasti. Na snahu o formování arktické politiky pouze v užším rámci představovaném uvedenými pěti pobřežními arktickými státy ukazuje i společná schůzka jejich ministrů zahraničních věcí, která se konala v Chelsea na konci března 2010 na pozvání Kanady.

I přes ujištění, že toto setkání nenarušuje činnost Arktické rady, kritické ohlasy Švédska, Finska a Islandu na setkání a záměr rozvíjet neformální for-

⁴⁵ What is the Arctic?. National Snow and Ice Data Center [online]. [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://nsidc.org/arcticmet/basics/arctic_definition.html>.

⁴⁶ Declaration on the Protection of the Arctic Environment [online]. The Arctic Council, 14.6.1991 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf>.

⁴⁷ Declaration on the Establishment of the Arctic Council. The Arctic Council [online], 19.9.1996 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctic-council.org/filearchive/Declaration%20on%20the%20Establishment%20of%20the%20Arctic%20Council-1.pdf>>.

⁴⁸ The Ilulissat Declaration. Siku news [online], 29.5.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.sikunews.com/News/International/4833>>.

mát G-5 paralelně k Radě naznačují, že jednání v rámci Arktické rady se mohou zkomplikovat.⁴⁹

Nástroji arktické správy jsou jednak činnost Arktické rady, dále četné mezinárodní smlouvy uzavírané především arktickými státy a jednostranně vyhlášené arktické strategie relevantních arktických aktérů. Všechny státy arktické pětky vydaly či aktualizovaly strategické/koncepční dokumenty zaměřené na Arktidu. Rusko svoji arktickou strategii aktualizovalo v září 2008. Nově přijaté „Základy vládní politiky Ruské federace v Arktidě na období do roku 2020 a další perspektivu“ formulují zájmy a cíle Ruska v Arktidě podstatně smířlivějším tónem než dokument z července 2001, který nahrazují.⁵⁰ Z hlediska postojů Ruska k formování mezinárodního režimu Arktidy znamená nový dokument významný posun. Vzhledem k ruským zájmům dokument z roku 2001 požadoval v arktické oblasti ve srovnání s nearktickými státy větší práva pro státy arktické (s odkazem na vyšší odpovědnost, kterou za její udržení a rozvoj nesou). V „Základech politiky“ z roku 2008 takto formulovaný požadavek již nenajdeme a Rusko se plně hlásí k existujícím bilaterálním a multilaterálním smlouvám a mechanismům, jichž je smluvní stranou či členem.

Méně konfrontační je i stanovení bezpečnostních cílů v oblasti.⁵¹ Dokument z roku 2001 jako jeden z hlavních cílů stanovoval „aktivně vystupovat proti růstu vojenské infrastruktury a rozšíření vojenské aktivity na Aljašce, v Kanadě, Grónsku, Islandu, na severu Norska, včetně souostroví Špicberky, a ve vodách arktických moří“ a rovněž „vystupovat proti opuštění politiky [Norska] omezení provádění vojenských cvičení s účastí spojenců z NATO, ...“. Nový dokument z roku 2008 cíle ve vojenské bezpečnosti zaměřuje především na rozvoj ruské vojenské a pohraniční infrastruktury a kapacity v arktické oblasti. Z hlediska základních cílů ruské arktické politiky je tak z pohledu Ruska zásadní dořešení teritoriálních sporů a vymezení hranice ruského arktického prostoru jako základních předpokladů jejich ekonomického využití. Bezpečnostní dimenze arktické politiky však pro Rusko zůstává relevantní i z toho důvodu, že ostatní pobřežní arktické státy jsou členy NATO. I proto tak za některými teritoriálními nároky Ruska v arktické oblasti lze hledat spíše bezpečnostní než ekonomickou motivaci.⁵²

⁴⁹ Formalizing the Arctic G5. BarentsObserver.com [online], 30.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.barentsobserver.com/formalizing-the-arctic-g5.4766438-16283.html>>.

⁵⁰ Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike na period do 2020 goda i dalnejšuju perspektivu. Sovet bezopasnosti Rossijskoj Federacii [online]. 18.9.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>>. Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike. Artikla Segodnja [online]. 14.7.2001 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctictoday.ru/region/economics/469.html>>.

⁵¹ Charakter dokumentu z roku 2001 mohl být ovlivněn výrazným zhoršením vztahů Ruska a NATO po zásahu Aliance v Kosovu v roce 1999. Je možné jej chápat i v kontextu tehdejší celkové zahraniční politiky Ruska zaměřené na obnovu a především uznání (vel)mocenského statusu.

⁵² Baev, str. 6.

Norsko představilo první verzi své „Severní strategie“ (High North Strategy) v prosinci 2006.⁵³ Cílem strategie bylo zajistit udržitelný růst a rozvoj arktické oblasti na základě tří principů: přítomnost, aktivita, znalosti. Mezi sedmi hlavními cíli bylo zmíněno vytvoření podmínek pro další rozvoj těžby v Barentsově moři i posílení spolupráce s Ruskem. V březnu 2009 zveřejnila norská vláda inovovanou strategii, nazvanou „Nové stavební kameny na Severu“ (New Building Blocks in the North). Základní politické priority zůstávají. Nově je zpracován seznam konkrétních opatření, která Norsko hodlá v následujících 10–15 letech podnikat v klíčových oblastech (těmi jsou např. rozvoj poznatků o klimatu a životním prostředí, podpora udržitelného rozvoje fosilních a obnovitelných zdrojů, rozvoj infrastruktury, ochrana kultury a obživy původních obyvatel). Inovovaná strategie také nově a výrazně rozšiřuje oblast Severu, od původního pojetí, úzce zahrnujícího především Barentsovo moře, se nově vztahuje na celou arktickou oblast.⁵⁴

V květnu 2008 představilo svou předběžnou arktickou strategii Dánsko.⁵⁵ Dánsko zaujímá mezi arktickým pobřežními státy specifické postavení a vyhlášení jasné arktické strategie se v jeho případě jeví jako skutečná nutnost. Grónsko od referenda v roce 2008 učinilo významný krok k nezávislosti na Dánsku. Přiznáním plné samostatnosti Grónsku vypadne Dánsko ze skupiny arktických pobřežních států a je tedy v jeho zájmu zajistit si svou pozici v oblasti dokud mezi arktické státy patří. V této souvislosti je tedy přirozené, že se Dánsko výrazně angažovalo při přípravě konference, jejímž výstupem byla již zmíněná Deklarace z Ilulissat. Pro účely analýzy dopadů vývoje v arktické oblasti na energetickou bezpečnost Dánska byla v r. 2008 zřízena i zvláštní komise.⁵⁶ Velký vliv na dánský postoj ovšem měla i tradiční, vojenská bezpečnost, primárně pak začlenění radaru letecké základny v Thule (severní Grónsko) do amerického programu raketové obrany za administrativy prezidenta Bushe.

V průběhu roku 2009 deklarovaly politické arktické pozice USA a Kanada. V lednu byla formou nařízení prezidenta George W. Bushe⁵⁷ představe-

⁵³ The Norwegian Government's High North Strategy. Norwegian Ministry of Foreign Affairs [online]. 1.12.2006 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf>>.

⁵⁴ Tamtéž, str. 8.

⁵⁵ PETERSEN, Nikolaj. The Arctic as a New Arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications. In Danish Foreign Policy Yearbook 2009. Danish Institute for International Studies. [online] 2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.diiis.dk/graphics/Publications/Books2009/Yearbook2009/Yearbook_2009_web.pdf#page=35>. Znění dánské arktické politiky (v dánštině) blíže viz Arktis i en brydningstid. Forslag til strategi for aktiviteter i det arktiske område. Naministersornerullutik Oqartussat udenrigsministeriet. [online] 2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.um.dk/NR/rdonlyres/962AFDC2-30CE-412D-B7C7-070241C7D9D8/0/ARKTISK_STRATEGI.pdf>.

⁵⁶ Petersen, str. 36.

⁵⁷ National Security Presidential Directive 66/Homeland Security Presidential Directive 25. The Whi-

na východiska americké arktické politiky. Nahradila starší dokument z roku 1994. Jasně potvrdila zájem Spojených států podílet se na správě Arktidy a vymezila prioritní oblasti: národní bezpečnost, prosazení nároků na kontinentální šelf, podpora mezinárodní vědecké spolupráce, námořní doprava, energetické zájmy USA v Arktidě a ochrana životního prostředí. Přestože nařízení prezidenta ponechává USA možnost jednat v případě obhajoby svých zájmů v Arktidě nezávisle na ostatních aktérech, hodnotí zároveň jako pozitivní spolupráci v rámci Arktické rady. Zároveň doporučuje přistoupení USA k Úmluvě OSN o mořském právu, na kterou strategie přímo odkazuje jako na právní základ územních nároků na kontinentální šelf a která podle ní přispěje k širším možnostem obhajoby národních zájmů USA obecně. Od vyhlášení arktické politiky USA proto odborná veřejnost s napětím sleduje, zda, resp. kdy se Spojené státy k Úmluvě OSN o mořském právu připojí.

Kanadská prezentace, vzletně pojmenovaná „Náš sever, naše dědictví, naše budoucnost“ (Our North, Our Heritage, Our Future),⁵⁸ byla zveřejněna v červenci 2009. Kanada v ní opakovaně zdůrazňuje intenzivní a pevnou vazbu mezi Kanadou a arktickou oblastí a především svoji vedoucí roli ve formování arktické politiky na globální úrovni. Vymezuje čtyři cíle budoucí politiky: ochrana kanadského dědictví týkajícího se životního prostředí, podpora ekonomického a sociálního rozvoje, výkon národní suverenity, rozvoj správy Kanadské Arktidy. Za důležitou součást potvrzení své suverenity v kanadských arktických oblastech považuje aktivní přítomnost kanadských vojenských a pobřežních jednotek. Z hlediska mezinárodní spolupráce v arktické oblasti klade kanadská strategie silný důraz na vytvoření takového mezinárodního prostředí, které umožní naplnění jejích cílů. Vzhledem k tomu, že Kanada se považuje při dosavadním působení v Arktické radě za lídra, lze konstatovat zájem této země na zachování dosavadního formátu spolupráce.

Nezanedbatelné možnosti Arktidy motivují k aktivitě i další aktéry. V březnu 2010 svůj zájem o Arktidu poprvé hlasitěji deklarovala Čína prohlášením, že Arktida patří všem.⁵⁹ Michael Byers se domnívá, že se tím Čína snaží dát najevo svůj zájem na budoucím využívání plavebních cest ve vodách Severního ledového oceánu.⁶⁰ Zájem Číny se ale zjevně upíná i na nerostné bohatství Arktidy, soude podle prohlášení ředitele Čínské arktické a antarktické správy z května 2010,

te House. President George W. Bush. [online] 09.01.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>>.

⁵⁸ Canada's Northern Strategy Our North, Our Heritage, Our Future. Minister of Public Works and Government Services Canada. Government of Canada. [online] 26.07.2009 [cit. 2010-05-06]. ISBN 978-0-662-05765-9. Dostupné z WWW: <<http://www.northernstrategy.ca/cns/cns.pdf>>.

⁵⁹ V roce 2004 zřídila Čína v Arktidě (na špicberkách) výzkumnou stanici nazvanou Žlutá řeka.

⁶⁰ BYERS, Michael. China is coming to the Arctic. Ottawa Citizen [online], 29.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.ottawacitizen.com/technology/China+coming+Arctic/2738221/story.html>>.

který označil arktické zásoby ropy a zemního plynu za globální, nikoliv regionální zdroje.⁶¹

Během uplynulých dvou let začaly svou roli v Arktidě nezávisle na sobě hrát Severoatlantická aliance (jak již bylo uvedeno, čtyři z pěti pobřežních arktických států jsou členy NATO) a Evropská unie. Severoatlantická aliance se zatím ústy generálního tajemníka pouze omezila na prohlášení (učiněné v lednu 2009 na konferenci v Reykjavíku), že je připravena podílet se na řešení arktických otázek.⁶² Evropská unie zvolila kompaktnější přístup a po vzoru strategií arktických států se rozhodla vytvořit vlastní samostatnou arktickou politiku.

4. Arktická politika Evropské unie

Formování samostatné arktické politiky Evropské unie je záležitostí posledních dvou let. Od přelomu století spadala problematika související s Arktidou (resp. pouze s její částí navazující na Evropu a Rusko) jednak pod Severní dimenzi – jako tzv. Arktické okénko (Arctic Window), jednak pod integrovanou námořní politiku,⁶³ arktické aspekty bychom našli také v zemědělské nebo kohezní politice. Rolí Evropské unie při ochraně prostředí Arktidy (nejen životního prostředí, ale i původních obyvatel) se zabývala zpráva UNEP (Program pro životní prostředí OSN) a EEA (Evropská agentura pro životní prostředí) z března 2004.⁶⁴ Autoři uzavírali svou studii doporučením, aby EU posilovala své vztahy s Arktickou radou a dalšími institucemi činnými v Arktidě, zapojovala se do programů řešících nejruznější problémy v Arktidě, podporovala univerzitní bádání týkající se Arktidy a zvážila zřízení stálého zastoupení nevládních organizací původních arktických obyvatel v Bruselu.⁶⁵ Důraznější zmínku o budoucí arktické politice pak obsahoval dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské

⁶¹ China Eyes Arctic. Siku news [online]. 7.5.2010 [cit. 2010-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.sikunews.com/News/International/7513>>.

⁶² Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer on security prospects in the High North, 29.1.2009 [cit. 2010-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.nato.int/docu/speech/2009/s090129a.html>>.

⁶³ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Integrovaná námořní politika pro Evropskou unii. KOM(2007)574 v konečném znění. [online]. 10.10.2007 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0575:FIN:CS:PDF>> Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Zpráva o pokroku v oblasti Integrované námořní politiky EU. KOM(2009)540 v konečném znění [online]. 15.10.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0540:FIN:CS:PDF>>.

⁶⁴ Arctic environment: European perspectives. Environmental issue report No. 38/2004 [online]. [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.eea.europa.eu/publications/environmental_issue_report_2004_38>.

⁶⁵ Tamtéž. str. 53.

radě, nazvaný Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost, z března 2008.⁶⁶ Arktidu uvedl jako jednu z oblastí, ve kterých změna klimatu přispívá k vytváření hrozeb pro mezinárodní bezpečnost⁶⁷ a doporučil „vypracování politiky EU pro Arktidu na základě vyvíjející se geostrategie arktické oblasti, jež by zohledňovala mimo jiné přístup k zdrojům a otevření nových obchodních tras.“⁶⁸

Nejhlasitější volání po arktické politice bylo dosud slyšet v říjnu 2008 z úst poslanců Evropského parlamentu. V době, kdy již byla očekávána zpráva Komise týkající se politiky pro Arktidu, 9. října 2008 schválil Parlament drtivou většinou 597 hlasů (23 proti, 41 se zdrželo) Usnesení o správě arktické oblasti.⁶⁹ V něm mimo jiné vyzval Komisi, aby se zabývala změnou klimatu v arktické oblasti, postavením domorodého obyvatelstva, energetickou a bezpečnostní politikou v Arktidě, spoluprací s arktickými státy, včetně možnosti vytvořit nové arktické struktury. V závěru Usnesení Evropský parlament požádal Komisi, aby přijala status pozorovatele v Arktické radě, a navrhl, aby Komise iniciovala jednání vedoucí k vypracování a přípravě Mezinárodní smlouvy na ochranu Arktidy.⁷⁰

O měsíc později, v listopadu 2008, vymezila Komise východiska a hlavní cíle arktické politiky EU ve Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě nazvaném „Evropská unie a arktická oblast“.⁷¹ Dokument shrnuje význam arktické oblasti pro EU, podtrhuje historické, geografické a hospodářské vazby EU na tuto oblast a stanovuje hlavní cíle pro evropskou politiku v oblasti Arktidy. Ty zahrnují zejména ochranu a zachování Arktidy spolu s její populací; podporu udržitelného využívání přírodních zdrojů a posílení mnohostranného řízení v Arktidě, které by umožnilo větší vliv EU na vývoj v této oblasti. Význam Arktidy pro Evropskou

⁶⁶ Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost. Dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské radě. S113/08, [online]. 14.3.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/CS/reports/99399.pdf>.

⁶⁷ „Rychlé tání ledových příkrovů na pólech, zejména v Arktidě, otevírá nové vodní cesty a mezinárodní obchodní trasy. Vyšší dostupnost nesmírných zásob uhlovodíků v arktické oblasti navíc mění geostrategickou dynamiku oblasti, což by mohlo mít dopady na mezinárodní stabilitu a evropské bezpečnostní zájmy. Příkladem výsledných nových strategických zájmů je nedávné vztyčení ruské vlajky pod Severním pólem. Vzrůstá potřeba řešit silící debatu o územních nárocích a přístupu různých zemí k novým obchodním trasám, představujících výzvu pro schopnost Evropy účinně zajistit své zájmy v oblasti obchodu a zdrojů v daném regionu; tyto nároky mohou vyvíjet tlak na její vztahy s klíčovými partnery.“ Tamtéž, str. 8.

⁶⁸ Tamtéž, str. 11.

⁶⁹ P6_TA(2008)0474.

⁷⁰ Tento dílčí návrh, jakkoliv odvážný, není první úvahou o Arktické smlouvě. Svůj návrh textu Arktické dohody představil již v roce 1991 Kanadský ústav mezinárodních vztahů. Nejednalo se ovšem o analogii Smlouvy o Antarktidě, ale o zřízení Arktické regionální rady, jejích kompetencí, složení a orgánech. PHARAND, Donat. Draft Arctic Treaty: An Arctic Region Council. The Arctic Environment and Canada's International Relations [online]. Ottawa: Canadian Arctic Resources Committee, 1991, 2, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.carc.org/pubs/v19no2/5.htm>>.

⁷¹ Evropská unie a arktická oblast. Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě ze dne 20.11. 2008 KOM(2008) 763. Dostupný z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:CS:HTML>>.

unii shrnula v roce 2008 komisařka Benita Ferrero-Waldnerová, odpovědná za vnější vztahy a Evropskou politiku sousedství, když uvedla že „Arktida je jedinečným a zranitelným regionem ležícím v bezprostřední blízkosti Evropy. Jeho vývoj bude mít významný dopad na život budoucích generací Evropanů.

Posílení příspěvku Evropské unie ke spolupráci týkající se Arktidy přinese nové perspektivy v našich vztazích s arktickými státy. EU je připravena spolupracovat s těmito státy s cílem zvýšit stabilitu, posílit mnohostranné řízení v Arktidě prostřednictvím stávajících právních rámců a zachovat řádnou rovnováhu mezi prioritním cílem ochrany životního prostředí a potřebou udržitelného využívání přírodních zdrojů, včetně uhlovodíků.“⁷²

Komise se ztotožnila s požadavkem Parlamentu na získání statusu pozorovatele v Arktické radě, k návrhu Parlamentu na vypracování „Smlouvy o Arktidě“ se nevyjádřila.⁷³ Z textu sdělení (zejména části 4) spíše vyplývá, že Komise považuje za dostatečný základní právní rámec daný Úmluvou OSN o mořském právu. Místopředsedkyně Evropského parlamentu Diana Wallis, která se od počátku v arktických záležitostech intenzivně angažuje, sdělení Komise přivítala, současně ale vyjádřila své zklamání nad tím, že Komise nevyslyšela návrh Parlamentu zahájit vyjednávání o Arktické smlouvě.⁷⁴ Názor, že nová smluvní úprava není aktuálně potřebná, potvrdil také komisař pro námořní záležitosti a rybolov Joe Borg ve svém projevu na konferenci Arctic Frontiers v norském Tromsø v lednu 2009.⁷⁵

I když tedy Komise nepodpořila myšlenku Parlamentu na vytvoření komplexní smlouvy týkající se Arktidy (jejímž vzorem měla být Smlouva o Antarktidě), bylo zřejmé, že Unie jako celek má zájem se zapojit do formování nového arktického režimu.

Zájem Evropské unie o arktickou oblast byl vyvolán společným působením řady vnějších i vnitřních vlivů. Clive Archer identifikoval jako vnější vlivy, vysvětlující vznik arktické politiky EU, rostoucí hospodářský význam Arktidy, zvyšování zájmu o ochranu životního prostředí, ruskou aktivitu v oblasti, deklarování

⁷² Arktida si zaslouží pozornost Evropské unie - první krok směrem k politice EU pro Arktidu. Europa - Press Releases RAPID [online]. Brusel, 20.11.2008, IP/08/1750, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1750&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>.

⁷³ Dtto 67. Pokud o jde o mezinárodní smlouvy, Komise pouze mezi navrhovaná opatření zahrnula „posoudit účinnost mnohostranných dohod souvisejících s Arktidou, aby bylo možné určit, zda je třeba přijmout další iniciativy a opatření.“ str. 11.

⁷⁴ Environment pushes EU to become Arctic player. EurActiv [online]. 24.11.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.com/en/energy/environment-pushes-eu-arctic-player/article-177438>>.

⁷⁵ BORG, Joe. The European Union's strategy of sustainable management for the Arctic. Europa - Press Releases RAPID [online]. 19.1.2009, SPEECH/09/09, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/9&format=PDF&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>. str. 4>.

arktických politik USA, Kanady, Norska a Ruska a posun Grónska k nezávislosti. Mezi vnitřní vlivy pak zahrnuje potřebu Unie být přítomna ve všech částech světa, rivalitu mezi Evropským parlamentem, Komisí a vysokým představitelem, nejasnosti ohledně dalšího rozšiřování EU, geografickou rovnováhu Unie, selhání Arktického okna Severní dimenze, snahu různých mezinárodních institucí ovlivňovat dění v Arktidě (kromě EU zmiňuje Arktickou radu, Barentsovu evropsko-arktickou radu, NATO, OSN), nedostatkem informací o tom, kam směřují a sahají ruské zájmy v Arktidě, i o tom, kam povede osamostatňování Grónska, vztah k Norsku i úvahy o tom, jak budou rozdělena místa v nové Komisi.⁷⁶

Evropská unie se také pokusila získat stálý pozorovatelský status v Arktické radě (do té doby měla pouze postavení ad hoc pozorovatele). To ale bylo členskými státy Arktické rady v dubnu 2009 odmítnuto; jistě přitom není nezajímavé, že se tak stalo krátce po první společné schůzce smluvních stran Smlouvy o Antarktadě a Arktické rady. Společně s Uníí byl pozorovatelský status odmítnut také Itálii, Číně a Jižní Koreji.⁷⁷

Zamítnutí pozorovatelského statusu EU v Arktické radě lze z hlediska aktérství EU v mezinárodních vztazích interpretovat dvěma základními a v podstatě protikladnými způsoby:

- EU není vnímána jako samostatný aktér, ale pouze jako nástroj prosazování zájmů členských států. Tudíž by došlo ke zdvojení účasti členských států EU, které již členem Arktické rady jsou nebo které mají alespoň pozorovatelský status.
- EU je vnímána jako samostatný aktér, a tudíž členské země Arktické rady odmítají připustit rozšíření skupiny aktérů, u kterých lze pozorovatelský status vykládat tak, že na vytváření arktického režimu mohou mít svůj zájem a podíl.

Na sklonku švédského předsednictví Radě EU, v prosinci 2009, došlo k vyhlášení dosud posledního významného dokumentu, týkajícího se vztahu EU a Arktidy. Dne 8. prosince Rada zveřejnila Závěry k otázkám souvisejícím s arktickou oblastí.⁷⁸ V nich v první řadě vymezila základní principy arktické politiky EU: zmírnění změny klimatu, posílení mnohostranné správy, návaznost na UNCLOS a další mezinárodní smlouvy, ohled na unikátnost arktické oblasti, včetně

⁷⁶ The Nuuk Declaration [online]. 13.9.1993

⁷⁷ Arctic Council rejects EU's observer application. EU Observer [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://euobserver.com/885/28043>>.

⁷⁸ Dok. Rady 17218/09, Tisková zpráva, 2985. zasedání Rady. Zahraniční věci. Brusel 8. prosince 2009. Rada Evropské unie. [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/10/371&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>. Dok. Rady 16857/09. Council conclusions on Arctic issues. 2985th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 8 December 2009. Council of the European Union. [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/111814.pdf>.

zohlednění zájmů původního obyvatelstva, zachování míru a stability v arktické oblasti.⁷⁹ Pokud jde o hlavní cíle, ztotožnila se Rada se sdělením Komise, tedy:

- chránit a zachovávat arktickou oblast v souladu se zájmy jejích obyvatel;
- podporovat udržitelné využívání přírodních zdrojů; a
- přispívat k lepší správě arktické oblasti prováděním a dalším rozvojem příslušných dohod, rámců a mechanismů.⁸⁰

Dokument dále podrobněji definuje možnost zapojení Evropské unie do arktického režimu ochrany životního prostředí, včetně biologické rozmanitosti a ochrany před znečištěním, a do námořního využívání arktických vod. Opakovaně zmiňuje význam Arktické rady a připomíná trvalý zájem Komise, získat status pozorovatele (a podporu Itálii, která se snaží o totéž).⁸¹ Závěry také připomínají arktický rozměr Severní dimenze a oceňují práci Barentsovy evropsko-arktické rady. Poslední body dokumentu doporučují k dalšímu uvážení Komisi a členským státům, zda by mělo být zřízeno informační středisko pro otázky arktické oblasti v EU, a ukládají Komisi, aby do června 2011 předložila zprávu o dosaženém pokroku v těchto otázkách.

Kolečko Parlament – Komise – Rada se uzavřelo 10. března 2010, kdy se Arktida znovu dostala na pořad jednání poslanců. Diskuze, které se zúčastnila také Vysoká představitelka pro zahraniční vztahy a bezpečnostní politiku Catherine Ashton a řada poslanců, vzbudila velkou pozornost. Nikoliv ovšem kvůli názorům na správu Arktidy, ale díky nevhodnému vystoupení britského poslance Williama Darmoutha.⁸²

Nehledě na procedurální záležitosti i výše uvedené úsilí Evropské unie ovlivnit různé věcné oblasti arktického mezinárodního režimu (životním prostředím počínaje a ochranou původního obyvatelstva konče), nelze zapomínat, že primárním zájmem je ve vztahu EU k arktické oblasti zřejmě energetická bezpečnost, zejména pak možnost diverzifikovat zdroje ropy a zemního plynu a snížit závislost na Rusku. V širším pojetí arktických států pak kromě Norska může Evropská unie jako o možných dodavatelích uvažovat o Dánsku, které již členem EU je, a o Islandu jako kandidátské zemi.

⁷⁹ Tamtéž, str. 2.

⁸⁰ Tamtéž, str. 3.

⁸¹ Tamtéž, str. 8.

⁸² Ten si po skončení svého projevu, s vypnutým mikrofonom, neodpustil poznámku, že to, aby se jižní země, jmenovitě Řecko a Kypr, podílely na formování arktické politiky, má stejný smysl, jako jmenování baronky Ashtonové do čela evropské diplomacie. Fresh UKIP controversy strikes EU parliament. Eu.observer.com [online]. 11.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://euobserver.com/9/29656>>.

Závěr

Arktický režim prochází v současné době dynamickým vývojem a jeho výslednou podobu můžeme jen odhadovat. Jako nejpravděpodobnější se jeví minimální pojetí, v němž bude arktický režim úzce navazovat na současný stav, bude tedy tvořen pěti arktickými státy, jejichž nároky na využívání arktických vod a podloží mořského dna se budou dále zpřesňovat, ostatní arktické otázky budou řešeny průběžně, s ohledem na zájmy arktické pětky. Obecný rámec pro takový režim bude tvořit Úmluva OSN o mořském právu. Příkladem dílčího řešení může být např. Úmluva o zachování ledních medvědů, kterou arktická pětka přijala v roce 1973, bilaterální dohody o územních nárocích, nebo arktická aplikace obecnějších závazných režimů (např. v oblasti ochrany proti znečišťování). Tato varianta je ostatně již naznačena v Deklaraci z Ilulissat a zřetelně se odráží v i zahraniční politice USA. Naopak jako nejméně pravděpodobná se jeví možnost, že by v dohledné době byla uzavřena – po vzoru Smlouvy o Antarktidě – komplexní Smlouva o Arktidě.

Vytváření nového arktického režimu se snaží ovlivnit i ti aktéři mezinárodních vztahů, kteří dosud hráli v Arktidě jen omezenou roli. Nové arktické příležitosti (nerostné bohatství, rybolov, plavba Severní cestou) i hrozby (znečišťování životního prostředí, klimatické změny) motivují k aktivitě nearktické státy, NATO i Evropskou unii. Prostřednictvím EU by své zájmy mohla prosazovat i Česká republika, která v současné době v Arktidě působí aktivně vědecky. Podmínkou pro smysluplné definování českých zájmů v arktické oblasti je poznání stávajícího arktického režimu, zohlednění známých zájmů hlavních aktérů a zvážení možností jak Evropské unie, tak České republiky.

Odborníci a analytici reagují na vývoj v problematice arktického režimu s určitým zpožděním a většinou možnou úlohu malých států zcela opomíjejí. Malé státy se totiž zatím výrazněji na primárním formování arktického mezinárodního režimu nepodílely. Členství v mezinárodních organizacích jim ovšem potenciálně nabízí nástroje k prosazování vlastních zájmů v arktické oblasti. Budování mezinárodního režimu totiž není jen otázkou legislativy a jejího dodržování, ale také průběžného vyjednávání a diskusí.⁸³ Vzhledem k dosavadnímu relativnímu neúspěchu Evropské unie při zapojování do jednání o arktickém režimu se tedy malým státům jako Česká republika i dalším přímo nezúčastněným zemím nabízí možnost zasadit se například i o důslednější přenesení arktické otázky například na půdu OSN. V této souvislosti však lze předpokládat, že přinejmenším do zamítnutí pozorovatelského statusu v Arktické radě přenesení problematiky na širší úroveň OSN nebylo v zájmu Evropské unie ani členských zemí EU (mimo

⁸³ SPECTOR Bertram I., ZARTMAN I. William. *Getting it Done: Post-Agreement Negotiation and International Regimes*. United States Institute of Peace. 2003. ISBN 978-1929223435.

jiné kvůli rozšíření počtu států, které by se následně mohly na utváření arktického režimu podílet).

Větší snaha zemí arktické pětky (pobřežních států) dosáhnout dohody a vyřešit své vzájemné teritoriální spory může být právě reakcí na rostoucí zájem nearktických států se do arktické politiky zapojit. Země G5 jsou zřejmě motivovány ukončit několik desetiletí trvající spory ještě předtím, než zvyšující se počet nových aktérů v oblasti vytvoří tlak na vytvoření nového režimu, který by mohl omezit jejich možnosti i v oblastech nevyřešených teritoriálních sporů. Příkladem je dohoda o delimitaci hranic mezi Norskem a Ruskem po 40 letech, či zprávy, že podobná dohoda je zřejmě v dohledu mezi Kanadou a Dánskem.

Zásadní dopad na utváření arktického režimu však může mít jiný aspekt problematiky. Stávající aktéři podílející se přímo na vytváření arktického režimu považují dosavadní režim za dobrý základ, který je jen třeba zefektivnit. Jak je patrné z úvah o smlouvě o ochraně Arktidy i z dokumentů EU, Evropská unie je naopak zastáncem vytvoření nového režimu, na jehož budování by se mohla účinně a od počátku podílet.

Literatura:

- 1) AIROLDI, Adele. The European Union and the Arctic : Policies and actions. Copenhagen : Nordic Council of Ministers [online]. 2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2008-729/at_download/publicationfile>. ISBN 978-92-893-1721-4.
- 2) Antarctic Treaty-Arctic Council Joint Meeting Washington Ministerial Declaration on the International Polar Year and Polar Science. Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs. [online]. 06.04.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/g/oes/rls/other/2009/121340.htm>>.
- 3) Arctic Council rejects EU's observer application. EU Observer [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://euobserver.com/885/28043>>.
- 4) Arctic Foreign Ministers in Canada. CPAC [online]. 29.3.2010, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.cpac.ca/forms/index.asp?dsp=template&act=view3&template_id=1313&lang=e>.
- 5) Arctic environment: European perspectives. Environmental issue report No. 38/2004 [online]. [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.eea.europa.eu/publications/environmental_issue_report_2004_38>.
- 6) The Arctic Governance Project: A Sustainable Future for the North [online]. 2010 [cit. 2010-05-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.arctic-governance.org/april-2010.156146.en.html>>.
- 7) Arktida si zaslouží pozornost Evropské unie – první krok směrem k politice EU pro Arktidu. Europa – Press Releases RAPID [online]. Brüssel, 20.11.2008, IP/08/1750, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1750&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>.
- 8) BAEV, Pavel. Russia's Race for the Arctic and the New Geopolitics of the North Pole. Occasional Paper: The Jamestown Foundation [online]. October 2007, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-BaevRussiaArctic.pdf>>.
- 9) BORG, Joe. The European Union's strategy of sustainable management for the Arctic. Europa - Press Releases RAPID [online]. 19.1.2009, SPEECH/09/09, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/09/9&format=PDF&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>>. str. 4>.
- 10) BORGERSON, Scott G. The National Interest and the Law of the Sea. Council Special Report : Council on Foreign Relations [online]. May 2009,

- No. 46, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.cfr.org/publication/19156/national_interest_and_the_law_of_the_sea.html?breadcru mb=%2Fpublication%2Fby_type%2Fspecial_report>.
- 11) BYERS, Michael. China is coming to the Arctic. Ottawa Citizen [online], 29.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.ottawacitizen.com/technology/China+coming+Arctic/2738221/story.html>>.
 - 12) BYERS, Michael. Who Owns the Arctic?: Arctic Sovereignty and International Relations [online]. 2010 [cit. 2010-05-05]. Dostupné z WWW: <<http://byers.typepad.com/arctic/>>.
 - 13) Canada and Denmark will try to solve decades long Arctic dispute. [online]. Arctic Focus 27.3.2010 [cit. 2010-05-06] Dostupné z WWW: <<http://arcticfocus.com/2010/03/27/canada-and-denmark-will-try-to-solve-decades-long-arctic-dispute/>>.
 - 14) Canada's Northern Strategy Our North, Our Heritage, Our Future. Minister of Public Works and Government Services Canada. Government of Canada. [online] 26.07.2009 [cit. 2010-05-06]. ISBN 978-0-662-05765-9. Dostupné z WWW: <<http://www.northernstrategy.ca/cns/cns.pdf>>.
 - 15) Circumpolar Inuit Declaration on Arctic Sovereignty. Inuit Tapiriit Kanatami (ITK) [online]. April 2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.itk.ca/circumpolar-inuit-declaration-arctic-sovereignty>>.
 - 16) China Eyes Arctic. Siku news [online]. 7.5.2010 [cit. 2010-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.sikunews.com/News/International/7513>>.
 - 17) China prepares for an ice-free Arctic. SIPRI Insights on Peace and Security [online]. March 2010, 2, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf>>.
 - 18) Commission on the Limits of the Continental Shelf [online]. 30.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Submissions to the CLCS. Dostupné z WWW: <http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm>.
 - 19) Copenhagen conference calls for an Arctic Nuclear Weapon Free Zone. Arctic Security [online]. 19.1.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.arcticsecurity.org/?p=3>>.
 - 20) Declaration on the Establishment of the Arctic Council. The Arctic Council [online], 19.9.1996 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctic-council.org/filearchive/Declaration%20on%20the%20Establishment%20of%20the%20Arctic%20Council-1..pdf>>.
 - 21) Declaration on the Protection of the Arctic Environment. The Arctic Council [online], 14.6.1991 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf>.
 - 22) Dok. Rady 16857/09. Council conclusions on Arctic issues. 2985th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 8 December 2009. Council of the European Union. [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW:

- <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/111814.pdf>.
- 23) Dok. Rady 17218/09, Tisková zpráva, 2985. zasedání Rady. Zahradní věci. Brusel 8. prosince 2009. Rada Evropské unie. [online]. 30.4.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=PRES/10/371&format=HTML&aged=0&language=CS&guiLanguage=en>>.
 - 24) EBINGER Charles K., ZAMBETAKIS Evie. The geopolitics of Arctic melt. *International Affairs*. 2009, Vol. 85, Issue 6, s. 1215-1232, s. 1229.
 - 25) Environment pushes EU to become Arctic player. *EurActiv* [online]. 24.11.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.com/en/energy/environment-pushes-eu-arctic-player/article-177438>>.
 - 26) Evropská Unie a arktická oblast. Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě ze dne 20.11. 2008 KOM(2008) 763. Dostupný z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0763:FIN:CS:HTML>>.
 - 27) Formalizing the Arctic G5. *BarentsObserver.com* [online], 30.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.barentsobserver.com/formalizing-the-arctic-g5.4766438-16283.html>>.
 - 28) Fresh UKIP controversy strikes EU parliament. *Eu.observer.com* [online]. 11.3.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://euobserver.com/9/29656>>.
 - 29) GeoPolitics in the High North [online]. 2010 [cit. 2010-05-06]. Arctic strategy documents - The European Union and the Arctic region. Dostupné z WWW: <http://www.geopoliticsnorth.org/index.php?option=com_content&view=article&id=84&Itemid=69&limitstart=4>.
 - 30) German ships successfully make "Arctic Passage". *Reuters* [online]. 12.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.reuters.com/article/idUSTRE58B01K20090912>>.
 - 31) GRINDHEIM, Astrid The Scramble for the Arctic? A Discourse Analysis of Norway and the EU's Strategies Towards the European Arctic. [online]. November 2009 [cit. 2010-05-05]. Fridtjof Nansens Institutt. Dostupné z WWW: <<http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R0909.pdf>>.
 - 32) HASENCLEVER Andreas, MAYER Peter, RITTBERGER Volker. *Theories of International Regimes*. Cambridge University Press. 2008. ISBN 978-0521598491.
 - 33) HUEBERT, Rob. The Newly Emerging Arctic Security Environment. *Canadian Defence and Foreign Affairs Institute*[online]. March 2010, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.cdfai.org/PDF/The%20Newly%20Emerging%20Arctic%20Security%20Environment.pdf>>.

- 34) INGIMUNDARSON, Valur. Iceland's Post-American Security Policy, Russian Geopolitics and the Arctic Question. *The RUSI Journal*. August 2009, Vol. 154, No. 4, s. 74-80.
- 35) The Ilulissat Declaration. *Siku news* [online], 29.5.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.sikunews.com/News/International/4833>>.
- 36) JERVIS, Robert. Security Regimes. *International Organization*. 1982, Vol. 36, No. 2, *International Regimes*, str. 357-378.
- 37) KEOHANE Robert O., NYE Joseph S. *Power and interdependence: world politics in transition*. Little, Brown and Company. 1977. ISBN 0316489360.
- 38) KRASNER, Stephen D. (ed.) *International Regimes*. Cornell University Press, 1983.
- 39) LARUELLE, Marlene. Russia's Arctic Ambitions: Transforming the "Cost of Cold". Policy Brief: Institute for Security and Development Policy [online]. June 9, 2009, No.7, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2009_laurelle_russias-arctic-ambitions.pdf>.
- 40) National Security Presidential Directive 66/Homeland Security Presidential Directive 25. The White House. President George W. Bush. 09.01.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>>.
- 41) NOPENS, Patrick. The Impact of Global Warming on the Geopolitics of the Arctic. A Historical Opportunity for Russia?. Security Policy Brief [online]. March 2010, No. 8, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <http://www.irri-kiib.be/papers/10/sec-gov/SPB-8_impact-global-warming.pdf>.
- 42) The Norwegian Government's High North Strategy. Norwegian Ministry of Foreign Affairs [online]. 1.12.2006 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf>>.
- 43) The Nuuk Declaration. Arctic Council [online]. 13.9.1993 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctic-council.org/filearchive/The%20Nuuk%20Declaration.pdf>>.
- 44) ONDŘEJ, Jan. *Právní režimy mezinárodních prostorů*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2004. ISBN 80-86473-69-4.
- 45) Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike. *Artika Segodnja* [online]. 14.7.2001 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://arctictoday.ru/region/economics/469.html>>.
- 46) Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike na period do 2020 goda i dalnějšuju perspektivu. Sovět bezopasnosti Rossijskoj Federacii [online]. 18.9.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>>.

- 47) PETERSEN, Nikolaj. The Arctic as a New Arena for Danish Foreign Policy: The Ilulissat Initiative and its Implications. In Danish Foreign Policy Yearbook 2009. Danish Institute for International Studies. [online] 2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2009/Yearbook2009/Yearbook_2009_web.pdf#page=35>.
- 48) PHARAND, Donat. Draft Arctic Treaty: An Arctic Region Council. The Arctic Environment and Canada's International Relations [online]. Ottawa: Canadian Arctic Resources Committee, 1991, 2, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.carc.org/pubs/v19no2/5.htm>>.
- 49) PUCHALA Donald J., HOPKINS Raymond F. International Regimes: Lessons from Inductive Analysis. International Organization, Vol. 36, No. 2, International Regimes (Spring, 1982), str. 245-275.
- 50) RIDDELL-DIXON, Elizabeth. Canada's Arctic Continental Shelf Extension: Debunking Myths. Policy Options [online]. September 2008, [cit. 2010-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.irpp.org/po/archive/sep08/riddell-dixon.pdf>>.
- 51) Russia and Norway Reach Accord on Barents Sea. [online]. The Arctic Governance project 27.4.2010 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.arcticgovernance.org/russia-and-norway-reach-accord-on-barents-sea.4779097-156146.html>>.
- 52) Růst ledovců způsoben globálním oteplováním. CEZ OKNO [online]. 13.9.2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.cez-okno.net/clanok/rust-ledovcu-zpusoben-globalnim-oteplovanim>>.
- 53) Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Integrovaná námořní politika pro Evropskou unii. KOM(2007)574 v konečném znění. [online]. 10.10.2007 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0575:FIN:CS:PDF>>.
- 54) Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 42/2005 Sb., o sjednání Protokolu o ochraně životního prostředí ke Smlouvě o Antarktidě.
- 55) Sdělení ministra zahraničních věcí č. 240/1996 Sb., o sjednání Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu.
- 56) SPECTOR Bertram I., ZARTMAN I. William. Getting it Done: Post-Agreement Negotiation and International Regimes. United States Institute of Peace. 2003. ISBN 978-1929223435.
- 57) Speech by NATO Secretary General Jaap de Hoop Scheffer on security prospects in the High North, 29.1.2009 [cit. 2010-05-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.nato.int/docu/speech/2009/so90129a.html>>.
- 58) United States Environmental Protection Agency : Climate Change – Health and Environmental Effects [online]. 8.9.2009 [cit. 2010-05-06]. Polar Regions. Dostupné z WWW: <<http://www.epa.gov/climatechange/effects/>>

- polarregions.html#arctic>.
- 59) United States Hosts 32nd Meeting of Antarctic Treaty Nations. Historic Antarctic Treaty, Arctic Council joint session launches meeting. America.gov [online]. 06.04.2009 State Department's Bureau of International Information Programs (IIP) [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.america.gov/st/energy-english/2009/April/20090406145613lcniirellepo.4059412.html>>.
 - 60) What is the Arctic?. National Snow and Ice Data Center [online]. [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://nsidc.org/arcticmet/basics/arctic_definition.html>.
 - 61) Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 11. června 1962 č. 76/1962 Sb., o Smlouvě o Antarktidě.
 - 62) Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost. Dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské radě. S113/08, [online]. 14. března 2008 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/CS/reports/99399.pdf>.
 - 63) Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Zpráva o pokroku v oblasti Integrované námořní politiky EU. KOM(2009)540 v konečném znění [online]. 15.10.2009 [cit. 2010-05-06]. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0540:FIN:CS:PDF>>.
 - 64) ZYSK, Katarzyna. Security Prospects in the High North: Geostrategic Thaw or Freeze. NATO Defence College [online]. May 2009 [cit. 2010-05-06]. Russian and the High North: Security and Defence Perspectives. Dostupné z WWW: <http://www.ndc.nato.int/download/publications/fp_07.pdf>.

Summary:

EU Arctic Policy in International Context

The Arctic had been quite insignificant topic for international relations for a long time. Nevertheless, there are many reasons today why we should be interested in the Arctic region. Scholars as well as politicians speak of searching for, changing or establishing a new Arctic regime. Even the European Union has clearly showed its interest in recent developments in the Arctic and in formation of rules for the Arctic (The European Parliament published its Arctic vision in October 2008. The Commission did the same in November 2008 and the Council in December 2009). The timing of its aim to create an independent and specific EU Arctic policy coincides with presentation of strategic documents about the North by so-called Arctic coastal states (the United States, Russia, Canada, Denmark and Norway). It is these five Arctic states and their positions that constitute limits and framework for the future Arctic policy of the EU.

Keywords:

European Union, Arctic, theory of international regimes, Arctic Council, environment, fisheries, Antarctic